

# DIỄN MẠO KỊCH BẢN TUỒNG TRUYỀN THỐNG VIỆT NAM

Nguyễn Tô Lan\*

Tuồng là loại hình sân khấu truyền thống Việt Nam đồng thời tổ hợp các yếu tố ca, vũ để trình diễn một nội dung có tình huống kịch. Âm nhạc tuồng là sự kết hợp các làn điệu dân ca Việt Nam và một số yếu tố của âm nhạc bản địa; vũ đạo mang tính tượng trưng kết hợp múa và võ đạo phương Nam; nội dung kịch bản nếu không rút ra từ văn học cổ phương Đông thì khai thác chất liệu từ cuộc sống đương thời; các yếu tố khác phục vụ cho việc thể hiện tình tiết kịch như sân khấu, đạo cụ tương đối đơn giản để phù hợp với tính tượng trưng cao của biểu diễn, tận dụng tối đa hệ thống quy ước của động tác hình thể để khơi gợi trí tưởng tượng của khán giả. Diễn viên hoặc để mặt mộc, hoặc vẽ mặt tùy loại hình nhân vật và theo nội dung của vở diễn. Cũng chính vì vậy có nhiều quan điểm xếp tuồng vào hệ thống sân khấu mặt nạ truyền thống phương Đông (cùng với hí kịch Trung Quốc hay kịch Nô Nhật Bản).

Ca vũ và âm nhạc dân gian được coi là một trong những mầm mống của tuồng. Theo tài liệu cổ sử Việt Nam, ngay từ thế kỷ 12, người Việt đã có những hình thức ca vũ riêng và đã biết dùng ca vũ để biểu diễn một tích truyện có nội dung và tình tiết kịch. Những ghi chép về tuồng trong lịch sử nghệ thuật Việt Nam khá mờ nhạt cho đến thế kỷ 16. Từ thế kỷ 13 đến 19 tại miền Nam Việt Nam với sự hậu thuẫn của nhà cầm quyền địa phương, tuồng dần trở thành món ăn tinh thần phổ biến trong dân chúng. Nghệ thuật biểu diễn tuồng được hoàn thiện, định hình về trình thức và đặc điểm kịch chủng, nhiều kịch bản tuồng có trình độ cao xuất hiện và phổ biến, phần lớn trong số đó cho tới nay vẫn là những kịch mục kinh điển nhất của tuồng Việt Nam. Khi nhà Nguyễn thống nhất Việt Nam năm 1802 cho đến khi cáo chung năm 1945, tuồng được coi là phương tiện giải trí chính thống của nhà nước. Thời gian này, tuồng phát triển rầm rộ trong cả nước, nhiều trường phái được nảy sinh, kịch mục càng nhiều, ngoài những vở khuyết tên tác giả, đã có những vở tuồng do các danh sĩ đương thời biên soạn. Lần đầu tiên trong lịch sử hình thức sân khấu thô sơ, lưu động nơi thôn dã được thay thế bằng sân khấu cung đình và rạp hát tư nhân. Đến nửa sau thế kỷ 19, bị lép vế với văn hóa phương Tây, tuồng mất vị trí thượng phong. Thăng trầm gần một thế kỷ, cho đến nay tuồng được coi là bảo bối của văn hóa truyền thống Việt Nam. Đặc biệt ở những vùng đất phát tích của tuồng thì nghệ thuật này vẫn là món ăn tinh thần không thể thiếu trong đời sống đương đại.

Nhìn chung, có thể chia lịch sử tuồng thành 2 giai đoạn lớn: Tuồng truyền thống và tuồng hiện đại. Tuồng truyền thống vốn là hình thức diễn xướng xuất phát từ dân gian, dần dần được cố định hóa về mặt phong cách,

\* Viện Nghiên cứu Hán Nôm.

nghệ thuật biểu diễn và kịch bản. Sau này, trong giai đoạn hưng thịnh của nó (triều Nguyễn), tuồng truyền thống còn là một thể loại sáng tác văn học được nhiều danh Nho, danh văn của triều đình phong kiến ưa chuộng (tương truyền một loạt tác gia thuộc hoàng tộc như đức ông Trấn Biên soạn *Tạc khống truyền kỳ*, Hoàng Hóa quận vương, đức ông Nam Sách, đức ông Ninh Thuận cùng soạn bộ *Tuyệt diệu bình yên*,<sup>(1)</sup> Diên Khánh Vương soạn một phần bộ *Vạn bửu trình tường*,<sup>(2)</sup> Hàm Thuận Vương soạn *Bình hoài*, hoặc vua Minh Mạng cũng tham gia sáng tác một phần vở *Quần tiên hiến thọ*;<sup>(3)</sup> các tác gia là bậc đại Nho của triều đình như Đào Tấn soạn *Tân Dã đồn*, *Hoàng Phi Hổ quá Giới Bài quan*, *Cổ thành* v.v..., Ngô Quý Đồng, Trương Quốc Dụng tham gia Ban Hiệu thư v.v...). Tuồng truyền thống có phương thức trình diễn đặc thù, nội dung xoay quanh các vấn đề thuộc về xã hội phong kiến Việt Nam (dù cho là tuồng mượn tích của Trung Quốc hay nội dung kịch của Pháp như vở *Lộ Dịch*<sup>(4)</sup> của Ứng Bình Thúc Gia Thị thì rất cục cựa cũng là để nói chuyện nước ta). Kịch bản của tuồng truyền thống được viết bằng chữ Hán Nôm, nên cùng với việc chữ Hán Nôm được thay thế bằng chữ Quốc ngữ vào năm 1945 thì tuồng truyền thống không được tiếp tục sáng tác hoặc biên chép bằng văn tự cổ truyền, thay thế vào đó là chữ Quốc ngữ theo ký tự La Mã. Nếu có thêm những bản Hán Nôm thì đó chỉ là những bản chép hoặc sao chụp lại những văn bản Hán Nôm đã có mà thôi. Tuồng hiện đại ra đời là một sự tiếp nối tuồng truyền thống, với mong muốn cải biên tuồng truyền thống cho phù hợp với yêu cầu của xã hội. Tuồng hiện đại được sáng tác với nội dung mới, bám sát thị hiếu công chúng và diễn biến lịch sử của dân tộc, có thể là những vở hoàn toàn dựa trên con người, đặc điểm xã hội mới để dàn dựng như *Chị Ngộ*, *Má Tám*, *Sư già và em bé* v.v..., mượn đề tài lịch sử dân tộc như *An Tư công chúa*, *Đề Thám*, *Trưng Nữ Vương*, *Áo vải cờ đào* v.v..., hoặc dùng hình thức cũ của tuồng để sáng tác là “tuồng náo” với nội dung, nhân vật mới như vở *Con chó vện* v.v... Cho đến nay, tuồng hiện đại vẫn tiếp tục được sáng tác, dàn dựng và biểu diễn.

Tuồng truyền thống có quá trình phát triển dài lâu, bắt rễ sâu rộng trong dân gian, tham dự vào sinh hoạt văn hóa dân gian trong nhiều thế kỷ, lại thu hút được sự tham gia sáng tác đông đảo của các Nho sĩ, nên có số lượng vở khá lớn với nội dung phong phú, phản ánh được nhiều tầng lớp văn hóa truyền thống Việt Nam, và trở thành một bộ phận quan trọng trong di sản văn hóa nước nhà nói chung và lịch sử tuồng Việt Nam nói riêng. Trong đó, có nhiều vở được coi như mẫu mực của nghệ thuật tuồng, nghĩa là nhắc đến tuồng là phải nhắc đến nó như *Sơn hậu*, *Tam nữ đồ vương*, *Hộ sanh đàn*, *Ngự Văn Quân* v.v..., có những lớp tuồng được coi là lớp tuồng kinh điển như *Đổng Kim Lân qua đèo*, *Triệu Đình Long cứu chúa*, *Đào Tam Xuân loạn trào*, *Tiết Cương chống búa* v.v... bao hàm những “miếng” tuồng mà người biểu diễn phải thuộc nằm lòng, kỹ thuật biểu diễn thể hiện trình độ của người diễn viên đã đạt đến “đăng đường nhập thất” hay chưa.

Kịch bản tuồng truyền thống được viết bằng chữ Hán Nôm. Thời phong kiến, con đường truyền thừa nghệ thuật tuồng được chia thành hai nhánh,

truyền nghệ và lưu truyền kịch bản. Truyền nghệ tức là truyền lại nội dung, cốt truyện, các câu hát, thậm chí nguyên cả một kịch bản tuồng theo phương pháp “dĩ tâm truyền tâm”, người nghệ sĩ truyền lại cho nhau, các đời nối nhau thuộc lòng để diễn, có khi diễn viên diễn tuồng theo lối “diễn cương”, tức là không có kịch bản sẵn, trước khi diễn được phổ biến qua về nội dung rồi người nghệ sĩ dựa vào đó, dùng những câu hát thích hợp đã thuộc sẵn để tự dàn dựng nên vở, miễn là hát cho hợp lý. Con đường lưu truyền kịch bản để chỉ quá trình kịch bản tuồng được sao chép, truyền tay qua nhiều thế hệ trong một gánh hát, hoặc trao đổi giữa các gánh với nhau, các nghệ nhân biểu diễn khác nhau, cố nhiên khi sao chép nhiều nội dung đã được thêm, bớt cũng như cùng một kịch bản thì các gánh hát khác nhau, các kép hát khác nhau tùy từng trường hợp cụ thể có cách trình bày khác nhau, hoặc dài hơn, hoặc ngắn hơn, hoặc sửa chữa từ ngữ, câu hát. Sau năm 1945, cùng với việc chữ Quốc ngữ chính thức thay thế cho chữ Hán Nôm, hầu như tuồng truyền thống không có thêm văn bản mới. Để làm cầu nối về văn tự, một số kịch bản tuồng được phiên âm, dịch sang tiếng Việt để người đương thời có thể tiếp cận được như *Sơn hậu*, *Tam nữ đồ vương*,<sup>(5)</sup> *Tiên Bửu*, *Trần Bô*, *Trương Ngáo*, *Trương Đồ Nhục* v.v..<sup>(6)</sup> Tuy nhiên, các vở này chỉ giới thiệu bản dịch mà không giới thiệu văn bản gốc nên trong nhiều trường hợp, những người muốn tìm hiểu thêm không có căn cứ để so sánh, đối chiếu. Nếu không kể đến những văn bản tuồng được dịch sang Quốc ngữ và xuất bản rộng rãi ở Sài Gòn từ đầu thế kỷ 19 cho đến trước năm 1975 thì phải tính đến 5 vở tuồng truyền thống được Phủ Quốc vụ khanh đặc trách văn hóa, Sài Gòn xuất bản trước năm 1975 là *Định Lưu Tú diễn ca*,<sup>(7)</sup> *Trần trá hôn*,<sup>(8)</sup> *Sơn hậu*,<sup>(9)</sup> *Hàm hòa diễn truyện*,<sup>(10)</sup> *Kim thạch kỳ duyên*.<sup>(11)</sup> Năm bản này ngoài bản dịch, chú còn in đầy đủ nguyên văn chữ Nôm.<sup>(12)</sup> Sau năm 1975, một số vở cũng được giới thiệu kèm theo bản chữ Hán Nôm, chẳng hạn như *Kim thạch kỳ duyên*<sup>(13)</sup> do Nguyễn Q. Thắng phiên âm và khảo đính.<sup>(14)</sup> Nhưng tựu trung, những văn bản đã được phiên dịch và giới thiệu là rất ít, khiến cho diện mạo về tuồng truyền thống có bề phiến diện. Hơn nữa, trước nay tuy đã có một số cơ quan văn hóa sưu tầm và lưu trữ nhưng chưa có thống kê cơ bản về văn bản tuồng truyền thống hiện tồn trong khi dù không còn đầy đủ như trước, nhưng số lượng bản tuồng còn lại khá nhiều, khá phong phú về kịch bản và truyền bản của kịch bản.<sup>(15)</sup>

Nền móng này có thể nói đã được xây dựng và củng cố dưới thời Nguyễn. Triều Nguyễn ngay từ những ngày đầu lập quốc đã có ý thức sưu tầm thư tịch Hán Nôm tản mát trong dân gian, đồng thời xây dựng nhiều trung tâm lưu trữ có tính chất quốc gia<sup>(16)</sup> nhằm lưu trữ, nhân bản và quản lý những thư tịch quý này một cách có hệ thống. Tuy kịch bản tuồng được hình thành khá sớm, có vở đã được ghi lại bằng văn tự Hán Nôm nhưng chỉ đến triều Tự Đức (1848-1883), với quyết định lập Ban Hiệu thư thì những kịch bản tuồng tản mát trong dân gian, truyền thừa trong các gánh hát hoặc trong gia đình những người mê tuồng mới được tổ chức có định hóa văn bản, hiệu chỉnh về văn từ, chỉnh sửa về số lớp, hồi như *Sơn hậu*, *Tam nữ đồ vương*..., một số vở tuồng mới cũng được tổ chức biên soạn như *Vạn bửu*

*trình tường, Quân phương tập khánh, Từ quốc lai vương...* Đào Tấn thuộc “biên chế” Ban Hiệu thư đã phụng sắc soạn được ba vở *Bình địch, Đăng khấu chí, Tam thái giám thủ bửu*, nhân bản văn bản tòng và đưa vào các sở tàng thư của triều đình.<sup>(17)</sup> Điều đáng tiếc là, những sở tàng thư này hiện hầu như không còn dấu vết,<sup>(18)</sup> thư tịch được lưu giữ tại những nơi này một phần bị hủy hoại, một phần bị thất tán, một phần khác may mắn hơn được thu thập và chuyển vào các thư viện của các trường đại học, viện nghiên cứu và bằng nhiều con đường, hiện nay được lưu giữ tại nhiều thư viện trong nước và quốc tế. Do đó, thật khó để chúng ta có thể biết được tại thời điểm “hưng thịnh” của nó, những cơ quan lưu trữ này đã lưu trữ những chủng loại thư tịch gì nói chung và tình hình lưu trữ kịch bản tòng nói riêng. Tuy hiện không còn tồn tại nhưng một số bộ thư mục về thư tịch lưu trữ tại các cơ quan này vẫn còn được lưu giữ đến ngày nay. Khó có thể nói rằng những bộ thư mục còn lại này đã phản ánh hoàn toàn đầy đủ tất cả tư liệu vốn có ở các sở tàng thư nhưng chúng ta có cơ sở để tin rằng những bộ thư mục này đã phác họa khá rõ nét tình trạng của những trung tâm lưu trữ dưới triều Nguyễn và căn cứ vào những bộ thư mục này, diện mạo kho kịch bản tòng sẽ được xây dựng gần với hiện thực nhất.

Với mục đích này, chúng tôi đã khảo sát toàn bộ những bộ thư mục của các trung tâm lưu trữ triều Nguyễn mà chúng tôi tiếp cận được. Đó là các bản thư mục lưu trữ tại Thư viện Viện Nghiên cứu Hán Nôm như: *Tàng thư lâu bạ tịch* 藏書樓簿籍, ký hiệu A. 968; *Sử quán thư mục*, ký hiệu A.112; *Sử quán thủ sách* 史館守冊, ký hiệu A.1025; *Nội các thư mục* 內閣書目, ký hiệu A.113/1-2; *Nội các thủ sách* 內閣守冊, ký hiệu A.2644; *Tự Khuê thư viện tổng mục sách* 聚奎書院總目冊, ký hiệu A.119/1-3 và *Tự Khuê thư viện tổng mục sách-Quốc thư bản* 聚奎書院總目冊 - 國書板, ký hiệu A.111; *Đông các tôn trí các bộ thư tổng mục sách* 東閣尊置各部書總目冊, ký hiệu A.110/3; *Tân thư viện thủ sách* 新書院守冊, ký hiệu A.1024; *Tân thư viện thủ sách* 新書院守冊, ký hiệu A.2645; *Cổ học viện thư tịch thủ sách* 古學院書籍守冊, ký hiệu A.2601/1-11.<sup>(19)</sup> Một số bản thư mục khác như *Đại Nam Quốc sử quán tàng thư mục*, ký hiệu SA.HM.2185 thuộc về thư viện Hiệp hội Châu Á, Paris (Société Asiatique, Paris) và *Bí thư sở thủ sách* 秘書所守冊 hiện lưu trữ tại thư viện tư gia ông Trần Đình Sơn, TP Hồ Chí Minh. Kết quả cho thấy, chỉ có hai bản thư mục có ghi chép về kịch bản tòng là *Tân thư viện thủ sách*, ký hiệu A.1024 và *Cổ học viện thư tịch thủ sách*, ký hiệu A.2601/10. Nếu *Tân thư viện thủ sách* chỉ chép về một bộ kịch bản tòng duy nhất được lưu trữ tại đây là *Vạn bửu trình tường* với 27 bản chép tay<sup>(20)</sup> thì *Cổ học viện thư tịch thủ sách* biên chép tới 52 kịch bản tòng với số quyển như trong bảng so sánh dưới đây.<sup>(21)</sup> Qua bảng này ta thấy vào năm 1925 (thời điểm biên soạn bộ thư mục này), số kịch bản tòng triều đình lưu trữ là 52 vở với số hồi khác nhau. Thư mục cũng cho biết, trong số này có 47 bộ (82 quyển) do Bộ Học chuyển giao, 3 bộ (7 quyển) vốn là thư tịch của Tân thư viện sau chuyển cho Viện Cổ học. Đáng chú ý là bên cạnh thư tịch được lưu trữ, luân chuyển giữa các thư viện thì có 3 bộ (3 quyển) do Viện Cổ học mua được trong dân.

Như vậy, từ ngày thành lập (29 tháng 9 năm Khải Định thứ 7 - 1922) đến ngày 15 tháng 6 năm Khải Định thứ 8 - 1923, Tân thư viện được sáp nhập vào Viện Cổ học<sup>(22)</sup> cho đến ngày biên soạn bộ thư mục nói trên vào năm 1925, có thể nói Viện Cổ học là cơ sở lưu trữ đầu tiên đã thu thập và làm biên mục cho văn bản tổng truyền thống Việt Nam. Số phận những văn bản tổng này sau khi được chuyển cho Viện Cổ học như thế nào, hiện chưa tìm được tài liệu trực tiếp. Tuy vậy, chúng tôi đã so sánh nội dung biên mục của *Cổ học viện thư tịch thủ sách* với số thư tịch được miêu tả trong bài viết “Ghi chép về chuyến nghiên cứu tại Huế”<sup>(23)</sup> của Trần Kinh Hòa (陈荆和) bước đầu kết luận được rằng, ít nhất là vào năm 1944, thời điểm tác giả bài viết tiến hành chuyến nghiên cứu này, văn bản tổng của Viện Cổ học đã được chuyển về Thư viện Bảo Đại.<sup>(24)</sup> Trong trường hợp bài viết của Trần Kinh Hòa hoàn toàn bao quát được hết các văn bản tổng tại thư viện này, thì từ năm 1925 cho đến năm 1944 đã thất lạc các văn bản tổng như sau: *Đa thọ diễn truyện*, *Dương liễu hội diễn truyện*, *Long phụng kỳ duyên diễn truyện*, *Mã Long Mã Phụng diễn truyện*, *Võ đình diễn truyện*.<sup>(25)</sup> Bảng dưới đây so sánh giữa thư tịch lưu trữ năm 1925 tại Viện Cổ học và thư tịch còn được nhìn thấy tại Thư viện Bảo Đại năm 1944.

| STT | Viện Cổ học (1925) <sup>(26)</sup>     |          | Thư viện Bảo Đại (1944) <sup>(27)</sup> |              |          |
|-----|----------------------------------------|----------|-----------------------------------------|--------------|----------|
|     | Tên                                    | Số quyển | Tên                                     | Số hiệu sách | Số quyển |
| (1) | (2)                                    | (3)      | (4)                                     | (5)          | (6)      |
| 1.  | <i>Châu lý ngọc diễn truyện</i>        | 1        | Như bên                                 | 440          | 1        |
| 2.  | <i>Cổ truyện diễn nghĩa</i>            | 1        | Như bên                                 | 471          | 1        |
| 3.  | <i>Cốc đế diễn truyện</i>              | 1        | Như bên                                 | 468          | 1        |
| 4.  | <i>Đa thọ diễn truyện</i>              | 1        |                                         |              |          |
| 5.  | <i>Đại hùng diễn truyện</i>            | 1        | Như bên                                 | 448          | 1        |
| 6.  | <i>Đào Phi Phụng diễn truyện</i>       | 1        | Như bên                                 | 443          | 1        |
| 7.  | <i>Đỉnh Lưu Tú diễn truyện</i>         | 1        | Như bên                                 | 428          | 1        |
| 8.  | <i>Đông lai tây bích diễn truyện</i>   | 1        | Như bên                                 | 442          | 1        |
| 9.  | <i>Dương Chấn tử diễn truyện</i>       | 1        | Như bên                                 | 459          | 1        |
| 10. | <i>Dương liễu hội diễn truyện</i>      | 1        |                                         |              |          |
| 11. | <i>Gia ngẫu diễn truyện</i>            | 4        | <i>Gia kiều diễn truyện</i>             | 434          | 4        |
| 12. | <i>Giác oan diễn truyện</i>            | 1        | <i>Giác khoan diễn truyện</i>           | 463          | 1        |
| 13. | <i>Giác sanh duyên diễn truyện</i>     | 1        | Như bên                                 | 470          | 3        |
| 14. | <i>Hàm hòa diễn truyện</i>             | 6        | Như bên                                 | 450          | 6        |
| 15. | <i>Hán Cao Tổ diễn truyện</i>          | 1        | Như bên                                 | 464          | 1        |
| 16. | <i>Hỏa hầu tinh diễn truyện</i>        | 2        | Như bên                                 | 466          | 2        |
| 17. | <i>Hoa tiên diễn truyện</i>            | 1        | Như bên                                 | 451          | 1        |
| 18. | <i>Hoàn long giải hổ diễn truyện</i>   | 1        | Như bên                                 | 427          | 1        |
| 19. | <i>Học lâm diễn truyện</i>             | 2        | Như bên                                 | 444          | 2        |
| 20. | <i>Hồi sinh bửu diễn truyện</i>        | 1        | Như bên                                 | 447          | 1        |
| 21. | <i>Kỳ sanh diễn truyện</i>             | 1        | Như bên                                 | 465          | 1        |
| 22. | <i>Lý Phụng Đình diễn truyện</i>       | 1        | Như bên                                 | 453          | 1        |
| 23. | <i>Lôi Phong tháp diễn truyện</i>      | 4        | Như bên                                 | 469          | 4        |
| 24. | <i>Long phụng kỳ duyên diễn truyện</i> | 2        |                                         |              |          |
| 25. | <i>Lưỡng quốc trá hôn</i>              | 1        | <i>Lưỡng cá trá hôn diễn truyện</i>     | 461          | 1        |
| 26. | <i>Lưu Thiên Tích diễn truyện</i>      | 1        | Như bên                                 | 446          | 1        |

| (1) | (2)                                                    | (3) | (4)                                    | (5) | (6) |
|-----|--------------------------------------------------------|-----|----------------------------------------|-----|-----|
| 27. | <i>Mã Long Mã Phụng diễn truyện</i>                    | 1   |                                        |     |     |
| 28. | <i>Mã Long Mã Phụng tân trò</i>                        | 1   | <i>Mã Long Mã Phụng tân truyện</i>     | 438 | 1   |
| 29. | <i>Ngọc Mã kỳ duyên diễn truyện</i>                    | 1   | Như bên                                | 460 | 1   |
| 30. | <i>Ngũ hổ bình Tây diễn truyện</i>                     | 1   | Như bên                                | 455 | 1   |
| 31. | <i>Ngự Văn Quân diễn truyện</i>                        | 1   | Như bên                                | 462 | 1   |
| 32. | <i>Nô nhân báo nghĩa diễn truyện</i>                   | 1   | <i>Hiếu nhân báo nghĩa diễn truyện</i> | 458 | 1   |
| 33. | <i>Ô thuốc diễn truyện</i>                             | 1   | Như bên                                | 457 | 1   |
| 34. | <i>Phong nguyệt khúc diễn truyện</i>                   | 1   | Như bên                                | 454 | 1   |
| 35. | <i>Sơn hậu diễn ca</i>                                 | 1   | Như bên                                | 431 | 1   |
| 36. | <i>Sơn hậu diễn truyện ca</i>                          | 1   | <i>Sơn hậu diễn truyện</i>             | 439 | 1   |
| 37. | <i>Tam nữ đồ vương diễn truyện</i>                     | 1   | Như bên                                | 430 | 1   |
| 38. | <i>Tam quốc diễn ca</i>                                | 1   | Như bên                                | 437 | 1   |
| 39. | <i>Tam quốc diễn truyện</i>                            | 6   | Như bên                                | 474 | 1   |
| 40. | <i>Thạch Sanh diễn truyện</i>                          | 6   | Như bên                                | 467 | 1   |
| 41. | <i>Thiên tổng kỳ duyên diễn truyện</i>                 | 1   | Như bên                                | 456 | 1   |
| 42. | <i>Thủy Kiều diễn truyện</i>                           | 1   | Như bên                                | 433 | 1   |
| 43. | <i>Tiểu Sơn hậu diễn truyện</i>                        | 1   | <i>Tiểu Sơn hậu diễn ca</i>            | 432 | 1   |
| 44. | <i>Tổng Nhạc Phi diễn truyện</i><br>(Phụ chép Di tình) | 1   | Như bên                                | 114 | 1   |
| 45. | <i>Tổng thiếu quân diễn truyện</i>                     | 1   | Như bên                                | 441 | 1   |
| 46. | <i>Trần Bô diễn truyện</i>                             | 1   | Như bên                                | 449 | 1   |
| 47. | <i>Trung hiếu thần tiên diễn truyện</i>                | 2   | Như bên                                | 435 | 2   |
| 48. | <i>Trúng sự trúng thuyết diễn truyện</i>               | 3   | Như bên                                | 436 | 3   |
| 49. | <i>Từ thướng diễn truyện</i>                           | 1   | Như bên                                | 451 | 1   |
| 50. | <i>Tứ trí diễn truyện</i>                              | 1   | Như bên                                | 429 | 1   |
| 51. | <i>Vạn bửu trình tường diễn truyện</i>                 | 5   | Như bên                                | 473 | 4   |
| 52. | <i>Vạn bửu trình tường truyện ký</i>                   | 1   | Như bên                                | 472 | 1   |
| 53. | <i>Võ đình diễn truyện</i>                             | 1   |                                        |     |     |

Qua bao năm tháng, văn bản tổng trong các sở tàng thư của triều Nguyễn bị hao hụt đi một phần, nhưng đây vẫn là cơ sở quan trọng cho việc bảo tồn văn bản tổng cho đến ngày nay đồng thời, qua việc trong giai đoạn những năm đầu thế kỷ XX, nhà Nguyễn đối diện với nhiều biến động nhưng vẫn không ngừng cho sưu tập văn bản tổng, biên mục, bảo quản nó đã cho thấy sự lưu ý một cách đặc biệt của triều đình tới hệ văn bản của một bộ môn mà trong thời hiện đại vẫn được coi đơn thuần là một hình thức giải trí.<sup>(28)</sup>

Từ sau khi triều Nguyễn chấm dứt vai trò của mình trong lịch sử Việt Nam, năm 1959, theo như các ghi chép để lại thì các tài liệu hoàng triều gồm châu bản, mộc bản, địa bạ và sách ngự lãm được chuyển về lưu trữ tại Đà Lạt, không rõ văn bản tổng có được chuyển về cùng đợt này hay không. Tuy vậy, theo chỉ dẫn của Đỗ Nhật Tân trong bản phiên âm và chú giải *Hàm hòa diễn truyện* thì nguyên bản viết tay lưu trữ tại Chi nhánh Văn khố Đà Lạt dưới ký hiệu GC.1011 và theo chỉ dẫn của Hoàng Văn Hòe trong bản phiên âm, chú giải *Sơn hậu diễn truyện*<sup>(29)</sup> thì nguyên bản cũng được lưu trữ tại nơi đây có ký hiệu GC.1019 VC. Sau đó, trong *Thư mục tư liệu về Đào Tấn*<sup>(30)</sup> do nhóm Vũ Ngọc Liên biên soạn, chúng tôi được biết vào thời điểm 1985 (khi làm bộ thư mục này), tại Trung tâm Lưu trữ Trung ương II

tại Thành phố Hồ Chí Minh có lưu trữ văn bản tuồng *Vạn bửu trình tường* dưới ký hiệu là GC 1025 VC; GC 1026 VC; GC 1027 VC. Từ các dữ kiện trên có thể thấy, ký hiệu GC là ký hiệu của Chi nhánh Văn khố Đà Lạt, tức địa điểm tư liệu di dời từ Thư viện Bảo Đại được lưu trữ từ năm 1961 đến 1975, sau đó toàn bộ chuyển giao cho Cục Văn thư Lưu trữ Nhà nước bảo quản tại tòa nhà Dòng Chúa cứu thế. Nếu như kho mộc bản được trao cho Trung tâm Lưu trữ Quốc gia IV, lưu trữ tại khu biệt thự Trần Lệ Xuân, Đà Lạt từ năm 1984 thì số tài liệu Hán Nôm là văn bản được trao lại cho Trung tâm Lưu trữ Trung ương II. Đến năm 1991, toàn bộ số tài liệu này được trao cho Trung tâm Lưu trữ Trung ương I tại Hà Nội.<sup>(31)</sup>

Bên cạnh những cố gắng của triều đình, kịch bản tuồng được lưu truyền đến ngày nay còn do chính bản thân những người nghệ sĩ đã sao chép, lưu giữ. Những kịch bản tuồng của Viện Sân khấu Điện ảnh (Trường Đại học Sân khấu-Điện ảnh) sưu tầm được phần lớn là mua được từ ông Hoàng Ngọc Cơ, tức Giám Cơ, người giám quản gánh Đồng Hỷ Ban chuyên diễn tại rạp Đồng Xuân Lâu ở Huế,<sup>(32)</sup> nghệ sĩ Lê Bá Tùng khi tham gia xây dựng Nhà hát Tuồng Trung ương đã mang về cho nhà hát 13 bản tuồng ông sưu tầm được...<sup>(33)</sup> Ngoài người nghệ sĩ gắn bó trực tiếp với kịch bản tuồng, còn có những người yêu thích môn nghệ thuật này đã góp sức chung tay để lưu truyền chúng, Đạm Phương nữ sử đã cảm thán rằng: “Nghe đầu quan Tá lý Bộ Học Tiên Đầu tiên sinh có xin trích ra một món tiền để tìm tòi sao lục các bản tuồng truyền thống lại, đưa vào các viện tàng thơ, khiến cho người sau còn được thưởng giám văn chương cổ diệu, thật là một sự bảo tồn xứng đáng thay”.<sup>(34)</sup>

Có thể chia các địa điểm lưu trữ này thành 3 nhóm chính: thư viện công trong nước, thư viện công nước ngoài và các nhà lưu trữ tư nhân. Thống kê được thể hiện ở bảng dưới đây.

### VĂN BẢN KỊCH BẢN TUỒNG CỔ HIỆN TÔN<sup>(35)</sup>

| Nhóm thư viện              | Tên thư viện                                       | STT | Tên vở                                     | Số hồi, thứ, tiết | Số trang | Ghi chú                                                                                                                                       |
|----------------------------|----------------------------------------------------|-----|--------------------------------------------|-------------------|----------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| (1)                        | (2)                                                | (3) | (4)                                        | (5)               | (6)      | (7)                                                                                                                                           |
| <b>Thư viện nước ngoài</b> | Thư viện Hoàng gia Vương quốc Anh (British Museum) | 1.  | <i>An trào kiếm</i>                        | 3                 | 166      | Một bộ gồm 10 tập, 6.540 tr., khổ 26x21, chữ Nôm, có cả chữ Hán, có dấu ấn “Bảo tàng Vương quốc Anh” (British Museum).                        |
|                            |                                                    | 2.  | <i>Châu Lý Ngọc truyện</i> <sup>(36)</sup> | 3                 | 154      | Hiện nay, Viện Nghiên cứu Hán Nôm có bản sao số văn bản tuồng này, nhận bàn giao từ Viện Thông tin Khoa học Xã hội ngày 18 tháng 11 năm 1988. |
|                            |                                                    | 3.  | <i>Đà Hắc Báo truyện</i>                   | 1                 | 208      |                                                                                                                                               |
|                            |                                                    | 4.  | <i>Đào Phi Phụng truyện</i>                | 4                 | 218      |                                                                                                                                               |
|                            |                                                    | 5.  | <i>Đào Tư Huệ truyện</i>                   | 4                 | 54       |                                                                                                                                               |
|                            |                                                    | 6.  | <i>Đương Dương Trường Bản</i>              | 1                 | 58       |                                                                                                                                               |
|                            |                                                    | 7.  | <i>Giang Tả cầu hôn truyện</i>             | 1                 | 52       |                                                                                                                                               |
|                            |                                                    | 8.  | <i>Hán Sở tranh hùng truyện</i>            | 1                 | 68       |                                                                                                                                               |
|                            |                                                    | 9.  | <i>Hoa chúc truyện</i>                     | 1                 | 46       |                                                                                                                                               |
|                            |                                                    | 10. | <i>Hoa Dung truyện</i>                     | 1                 | 44       |                                                                                                                                               |
|                            |                                                    | 11. | <i>Hồ Thạch Hồ truyện</i>                  | 3                 | 195      |                                                                                                                                               |
|                            |                                                    | 12. | <i>Kim thạch kỳ duyên truyện</i>           | 3                 | 286      |                                                                                                                                               |
|                            |                                                    | 13. | <i>Kim Vân Kiều truyện</i>                 | 3                 | 232      |                                                                                                                                               |

| (1) | (2)                                                               | (3) | (4)                                             | (5) | (6) | (7)                               |
|-----|-------------------------------------------------------------------|-----|-------------------------------------------------|-----|-----|-----------------------------------|
|     |                                                                   | 14. | <i>Kinh Châu phó hội truyện</i>                 | 1   | 40  | Bộ này được đưa vào               |
|     |                                                                   | 15. | <i>Lã Châu Hy truyện</i>                        | 1   | 46  | thư mục sách sưu tầm              |
|     |                                                                   | 16. | <i>Lạc Phụng pha truyện</i>                     | 1   | 16  | của Viện.                         |
|     |                                                                   | 17. | <i>Lê Ngụy Khôi truyện</i>                      | 3   | 210 | Khảo sát của chúng                |
|     |                                                                   | 18. | <i>Liễu Nhữ truyện</i>                          |     | 230 | tôi dựa trên cơ sở bản            |
|     |                                                                   | 19. | <i>Lưu Bình Dương Lễ ca truyện</i>              | 1   | 42  | chụp do GS Nguyễn                 |
|     |                                                                   | 20. | <i>Lưu Nguyễn nhập Thiên<br/>Thai truyện</i>    | 1   | 23  | Văn Sâm cung cấp. <sup>(37)</sup> |
|     |                                                                   | 21. | <i>Lý Thiên Long truyện</i>                     | 4   | 244 |                                   |
|     |                                                                   | 22. | <i>Mã Đắc Long truyện</i>                       | 3   | 136 |                                   |
|     |                                                                   | 23. | <i>Mã Sĩ truyện</i>                             | 3   | 206 |                                   |
|     |                                                                   | 24. | <i>Nghĩa thích Nghiêm<br/>Nhan truyện</i>       | 1   | 22  |                                   |
|     |                                                                   | 25. | <i>Ngũ hổ bình Liêu truyện</i>                  | 1   | 117 |                                   |
|     |                                                                   | 26. | <i>Ngự Văn Quân truyện</i>                      | 4   | 54  |                                   |
|     |                                                                   | 27. | <i>Nhạc Hoa Linh truyện</i>                     | 5   | 382 |                                   |
|     |                                                                   | 28. | <i>Phong lưu ca truyện</i>                      | 1   | 90  |                                   |
|     |                                                                   | 29. | <i>Sơn hậu truyện</i>                           | 3   | 200 |                                   |
|     |                                                                   | 30. | <i>Sự tích ra tuồng</i>                         | 1   | 16  |                                   |
|     |                                                                   | 31. | <i>Tam cố mao lư</i>                            | 1   | 96  |                                   |
|     |                                                                   | 32. | <i>Tam úy tân truyện</i>                        | 2   | 212 |                                   |
|     |                                                                   | 33. | <i>Tây du Đường Tăng cầu<br/>kinh ca truyện</i> | 1   | 52  |                                   |
|     |                                                                   | 34. | <i>Thạch Kim Anh truyện</i>                     | 3   | 130 |                                   |
|     |                                                                   | 35. | <i>Thù thế tân thanh truyện</i>                 | 6   | 226 |                                   |
|     |                                                                   | 36. | <i>Thuyết Đường truyện</i>                      | 1   | 25  |                                   |
|     |                                                                   | 37. | <i>Tiệt giang truyện</i>                        | 1   | 37  |                                   |
|     |                                                                   | 38. | <i>Tống Từ Minh truyện</i>                      | 3   | 242 |                                   |
|     |                                                                   | 39. | <i>Trần Bồ ca truyện</i>                        | 2   | 52  |                                   |
|     |                                                                   | 40. | <i>Trần Nhạc Võ truyện</i>                      | 3   | 164 |                                   |
|     |                                                                   | 41. | <i>Trương Đồ Nhục truyện</i>                    | 1   | 50  |                                   |
|     |                                                                   | 42. | <i>Trương Viên tiết nghĩa<br/>ca truyện</i>     | 1   | 32  |                                   |
|     |                                                                   | 43. | <i>Tử tinh giáng thế truyện</i>                 | 3   | 186 |                                   |
|     |                                                                   | 44. | <i>Tửu hội truyện</i>                           | 1   | 32  |                                   |
|     |                                                                   | 45. | <i>Võ Nguyên Long ca truyện</i>                 | 3   | 162 |                                   |
|     |                                                                   | 46. | <i>Võ Thành Lân truyện</i>                      | 2   | 132 |                                   |
|     | Thư viện<br>Đại học<br>Leiden,<br>Hà Lan                          | 47. | <i>Kim Long Xích Phụng<br/>toàn tập</i>         | 4   | 52  | Theo Trương Văn Bình,             |
|     |                                                                   | 48. | <i>Phong thần Bá Ấp khảo<br/>toàn tập</i>       |     | 18  | “Sách Hán Nôm lưu giữ             |
|     |                                                                   | 49. | <i>Tam quốc chí quốc ngữ</i>                    |     | 39  | ở Thư viện Leiden (Hà             |
|     |                                                                   | 50. | <i>Tam quốc chí quốc ngữ bản</i>                |     | 25  | Lan)”, tạp chí <i>Hán Nôm</i> ,   |
|     |                                                                   | 51. | <i>Tây du diễn ca nhị bản</i>                   |     | 18  | số 2, 1992, tr. 57-69.            |
|     | Học viện<br>Viễn Đông<br>Bác cổ<br>Pháp <sup>(*)</sup> ,<br>Paris | 52. | <i>Đinh Lưu Tú diễn ca</i>                      | 3   | 134 | Theo Trần Nghĩa và                |
|     |                                                                   | 53. | <i>Hoa thiên bảo diễn truyện</i>                | 4   | 136 | Francois (đồng chủ                |
|     |                                                                   | 54. | <i>Lão bạng sanh châu diễn<br/>truyện</i>       | 2   | 78  | biên), <i>Dị sản Hán Nôm</i>      |
|     |                                                                   | 55. | <i>Tứ hải đồng xuân diễn truyện</i>             |     | 58  | <i>Việt Nam thư mục để</i>        |
|     |                                                                   | 56. | <i>Từ thắng diễn truyện</i>                     | 3   | 68  | <i>yếu</i> , Nxb Khoa học xã      |
|     |                                                                   |     |                                                 |     |     | hội, Hà Nội, 1993.                |

\* École Française d'Etrême Orient.

| (1)                      | (2)                                            | (3) | (4)                                                                    | (5) | (6)   | (7) |
|--------------------------|------------------------------------------------|-----|------------------------------------------------------------------------|-----|-------|-----|
| Thư viện công trong nước | Thư viện Bảo tàng Guimet, Paris (Musée Guimet) | 57. | <i>Định Lưu Tú diễn ca</i>                                             | 3   | 134   |     |
|                          |                                                | 58. | <i>Lưu Bình diễn ca</i>                                                |     | 30    |     |
|                          |                                                | 59. | <i>Trần trá hôn diễn ca</i>                                            | 3   | 268   |     |
|                          |                                                | 60. | <i>Lão bạng sanh châu diễn truyện</i>                                  | 2   | 50    |     |
|                          |                                                | 61. | <i>Sãi vãi thư tập</i>                                                 |     | 32    |     |
|                          |                                                | 62. | <i>Tân bản đại sách thập bằng tế giang</i>                             |     | 8     |     |
|                          |                                                | 63. | <i>Toàn tập Tân bản tuyết trung hiền</i>                               |     | 13    |     |
|                          |                                                | 64. | <i>Bạch kỳ châu</i>                                                    | 1   | 40    |     |
|                          |                                                | 65. | <i>Định Lưu Tú diễn ca</i>                                             | 3   | 120   |     |
|                          |                                                | 66. | <i>Đương Dương Trường Bản<sup>(38)</sup></i>                           | 1   | 13    |     |
|                          | Thư viện Viện Nghiên cứu Hán Nôm               | 67. | <i>Giang Tả cầu hôn</i>                                                | 1   | 17    |     |
|                          |                                                | 68. | <i>Quận chúa quy Ngô</i>                                               | 1   | 12    |     |
|                          |                                                | 69. | <i>Đường chinh Tây (hồi 17)</i>                                        | 1   | 106   |     |
|                          |                                                | 70. | <i>Đường chinh Tây diễn truyện</i>                                     |     | 1.556 |     |
|                          |                                                | 71. | <i>Gia ngẫu diễn truyện</i>                                            |     | 806   |     |
|                          |                                                | 72. | <i>Giang lục đầu sử</i>                                                | 1   | 32    |     |
|                          |                                                | 73. | <i>Hồ Thạch Phủ</i>                                                    |     | 134   |     |
|                          |                                                | 74. | <i>Hồ thành nhân</i>                                                   | 3   | 150   |     |
|                          |                                                | 75. | <i>Hoa Dung tiểu lộ</i>                                                | 1   | 50    |     |
|                          |                                                | 76. | <i>Kim Long Xích Phụng toàn tập</i>                                    | 3   | 104   |     |
|                          |                                                | 77. | <i>Tống Lục Văn Long diễn ca</i>                                       | 2   | 56    |     |
|                          |                                                | 78. | <i>Kim thạch kỳ duyên</i>                                              | 3   | 94    |     |
|                          |                                                | 79. | <i>Kim thạch kỳ duyên</i>                                              | 3   | 108   |     |
|                          |                                                | 80. | <i>Lưu Bình diễn ca</i>                                                |     | 32    |     |
|                          |                                                | 81. | <i>Tam quốc diễn ca (từ Tam cố thảo lư đến Đương Dương Trường Bản)</i> | 4   | 112   |     |
|                          |                                                | 82. | <i>Tam quốc chí (Quận chúa quy Kinh Châu)<sup>(39)</sup></i>           | 1   | 39    |     |
|                          |                                                | 83. | <i>Tân xuất Tam quốc diễn ca (Toàn tập Giang Tả cầu hôn)</i>           | 1   | 28    |     |
|                          |                                                | 84. | <i>Tiểu Sơn hậu diễn ca</i>                                            |     | 148   |     |
|                          |                                                | 85. | <i>Trần Quảng Nhĩ diễn ca</i>                                          |     | 30    |     |
|                          |                                                | 86. | <i>Trần trá hôn diễn ca</i>                                            |     | 82    |     |
|                          |                                                | 87. | <i>Trung hiếu thần tiên</i>                                            |     | 252   |     |
|                          |                                                | 88. | <i>Trung hiếu thần tiên</i>                                            |     | 150   |     |
|                          |                                                | 89. | <i>Văn Duyên/Doan diễn hí</i>                                          |     | 84    |     |

| (1)                                          | (2)  | (3)                                                          | (4) | (5) | (6) | (7)                        |
|----------------------------------------------|------|--------------------------------------------------------------|-----|-----|-----|----------------------------|
| Thư viện<br>Viện Sân<br>khấu <sup>(40)</sup> | 90.  | <i>Bắc Tống</i>                                              |     | 2   | x   | Theo Nguyễn Tô Lan,        |
|                                              | 91.  | <i>Châu Lý Ngọc</i>                                          |     | 1   | x   | “Về những bản tuồng        |
|                                              | 92.  | <i>Dương liễu tướng diễn truyện</i>                          |     | 3   | x   | hiện lưu giữ tại Viện      |
|                                              | 93.  | <i>Dương lục sử</i>                                          |     | 1   | x   | Sân khấu Điện ảnh,         |
|                                              | 94.  | <i>Đào Phi Phụng</i>                                         |     | 2   | x   | Đại học Sân khấu Điện      |
|                                              | 95.  | <i>Điện Bắc diễn truyện</i>                                  |     | x   | x   | ảnh Hà Nội”, <i>Thông</i>  |
|                                              | 96.  | <i>Đường Dương Trường Bản</i>                                |     | 1   | x   | <i>báo Hán Nôm</i> học năm |
|                                              | 97.  | <i>Đường chinh Đông truyện</i><br>(Nhơn Quý chém Nguyệt Anh) |     | x   | x   | 2007, Viện Nghiên cứu      |
|                                              | 98.  | <i>Đường tảo Bắc truyện</i>                                  |     | 11  | x   | Hán Nôm xuất bản, Hà       |
|                                              | 99.  | <i>Đường Thế Dân sa lầy</i>                                  |     | x   | x   | Nội, 2008, tr. 289-295.    |
|                                              | 100. | <i>Gia ngẫu diễn truyện</i>                                  |     | 6   | x   |                            |
|                                              | 101. | <i>Giác oan</i>                                              |     | 3   | x   |                            |
|                                              | 102. | <i>Giác sanh duyên</i>                                       |     | 4   | x   |                            |
|                                              | 103. | <i>Giác sanh duyên diễn truyện</i>                           |     | 7   | x   |                            |
|                                              | 104. | <i>Hậu Sơn hậu</i>                                           |     | x   | x   |                            |
|                                              | 105. | <i>Hổ thành nhân</i>                                         |     | x   | x   |                            |
|                                              | 106. | <i>Hỏa hầu tinh</i>                                          |     | 3   | x   |                            |
|                                              | 107. | <i>Hoa thiên bửu diễn truyện</i>                             |     | 4   | x   |                            |
|                                              | 108. | <i>Hùng Văn Hùng Võ</i>                                      |     | 1   | x   |                            |
|                                              | 109. | <i>La Thông tảo Bắc</i>                                      |     | 1   | x   |                            |
|                                              | 110. | <i>Lê Ngụy Khôi truyện</i>                                   |     | x   | x   |                            |
|                                              | 111. | <i>Long phụng</i>                                            |     | 4   | x   |                            |
|                                              | 112. | <i>Lục Vân Tiên</i>                                          |     | x   | x   |                            |
|                                              | 113. | <i>Lưỡng quốc trá hôn</i>                                    |     | x   | x   |                            |
|                                              | 114. | <i>Lưỡng quốc trá hôn</i>                                    |     | 3   | 106 |                            |
|                                              | 115. | <i>Lưu Bình Dương Lễ diễn ca</i>                             |     | x   | x   |                            |
|                                              | 116. | <i>Lưu Thiên Tích</i>                                        |     | x   | x   |                            |
|                                              | 117. | <i>Lý Phụng Đình diễn truyện</i>                             |     | 1   | x   |                            |
|                                              | 118. | <i>Lý Thanh Phong diễn truyện</i>                            |     | 2   | x   |                            |
|                                              | 119. | <i>Lý Thanh Phong Mai Bạch</i><br><i>Tuyết diễn truyện</i>   |     | 1   | x   |                            |
|                                              | 120. | <i>Mã Đấng Long truyện</i>                                   |     | x   | x   |                            |
|                                              | 121. | <i>Mã Long Mã Phụng</i>                                      |     | 2   | x   |                            |
|                                              | 122. | <i>Mã Sĩ truyện</i>                                          |     | x   | x   |                            |
|                                              | 123. | <i>Ngọc diệm hầu</i>                                         |     | 2   | x   |                            |
|                                              | 124. | <i>Ngũ hổ bình Liêu</i>                                      |     | 1   | x   |                            |
|                                              | 125. | <i>Ngự Văn Quân</i>                                          |     | 3   | x   |                            |
|                                              | 126. | <i>Nguyễn Trãi trò</i>                                       |     | x   | x   |                            |
|                                              | 127. | <i>Ô thước</i>                                               |     | 3   | x   |                            |
|                                              | 128. | <i>Phong thần Trầm Hương Các</i>                             |     | 1   | x   |                            |
|                                              | 129. | <i>Phong thần truyện thập điều</i>                           |     | 3   | x   |                            |
|                                              | 130. | <i>Quần phương tập khánh</i>                                 |     | 5   | 276 |                            |
|                                              | 131. | <i>Sơn hậu</i>                                               |     | 3   | x   |                            |
|                                              | 132. | <i>Sơn hậu diễn truyện</i>                                   |     | 1   | x   |                            |

| (1) | (2)                                                                    | (3)  | (4)                                           | (5) | (6) | (7)                                                                                                                                            |
|-----|------------------------------------------------------------------------|------|-----------------------------------------------|-----|-----|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|     |                                                                        | 133. | <i>Sự thần quần tiên ca</i>                   | x   | x   |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 134. | <i>Tái sanh kỳ ngộ</i>                        | 1   | x   |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 135. | <i>Tam quốc (Hoa Dung)</i>                    | 1   | x   |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 136. | <i>Tam quốc (Triệu đấm cửa)</i>               | 1   | x   |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 137. | <i>Tam quốc chí (Đường Dương Trường Bản)</i>  | 1   | x   |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 138. | <i>Tam quốc chí (Tam anh chiến Lã Bố)</i>     | 1   | x   |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 139. | <i>Tam quốc chí (Tiệt giang)</i>              | 1   | x   |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 140. | <i>Tam Tư chém Nguyệt Cô</i>                  | 1   | x   |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 141. | <i>Tần sinh</i>                               | 1   | x   |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 142. | <i>Thanh xà bạch xà</i>                       | 1   | x   |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 143. | <i>Thuyết Đường (La Thông tảo Bắc)</i>        | 11  | x   |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 144. | <i>Thuyết Đường hậu truyện</i>                | 33  | x   |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 145. | <i>Trầm Hương Các diễn truyện</i>             | 2   | x   |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 146. | <i>Trúng sự</i>                               | 2   | x   |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 147. | <i>Trương Ngáo</i>                            | 1   | x   |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 148. | <i>Vạn bửu trình tường</i>                    | 1   | x   |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 149. | <i>Võ Nguyên Long</i>                         | 2   | x   |                                                                                                                                                |
|     | Thư viện Quốc gia                                                      | 150. | <i>Dương Tiết diễn nghĩa</i>                  | x   | 31  | Theo Ngô Đức Thọ (chủ biên), <i>Thư mục sách Hán Nôm tại Thư viện Quốc gia Hà Nội</i> , Thư viện Quốc gia xuất bản (tài liệu lưu hành nội bộ). |
|     |                                                                        | 151. | <i>Lưu Bình trò</i>                           | x   | 17  |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 152. | <i>Mã Long Mã Phụng tân trò</i>               | x   |     |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 153. | <i>Sơn hậu diễn ca</i>                        | x   | 20  |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 154. | <i>Tây du</i>                                 | x   | 23  |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 155. | <i>Tây du truyện</i>                          | x   | 30  |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 156. | <i>Tam quốc diễn ca</i>                       | x   | 50  |                                                                                                                                                |
|     | Nhà hát Nghệ thuật Cung đình Huế (Trung tâm Bảo tồn Di tích Cố đô Huế) | 157. | <i>Bắc Tống diễn truyện</i>                   | 1   | 56  | Theo Nguyễn Tô Lan, “Về một vài bản tuồng mới sưu tập tại thành phố Huế”, tạp chí <i>Hán Nôm</i> , số 5, 2005, tr. 69-73.                      |
|     |                                                                        | 158. | <i>Hộ sanh đàn diễn truyện</i>                | 1   | 36  |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 159. | <i>Đào Phi Phụng</i>                          | 3   | 72  |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 160. | <i>Tống tử vân đại yến</i>                    | x   | 42  |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 161. | <i>Hỏa hầu tinh</i>                           | 1   | 74  |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 162. | <i>Hộ sanh đàn diễn truyện</i>                | 1   | 36  |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 163. | <i>Ngũ hổ bình Liêu</i>                       | 4   | 22  |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 164. | <i>Ngũ hổ bình Tây</i>                        | 5   | 112 |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 165. | <i>Quần phương tập khánh diễn truyện</i>      | 1   | 58  |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 166. | <i>Tam quốc diễn truyện</i>                   | 2   | 143 |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 167. | <i>Thiên tống kỳ duyên</i>                    | 1   | 65  |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 168. | <i>Tống Thái Tổ túy trảm Trịnh Ân diễn ca</i> | x   | 78  |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 169. | <i>Từ Thử tại Lưu sứ quân</i>                 | x   | 1   |                                                                                                                                                |
|     |                                                                        | 170. | <i>Xích phụng nguyên</i>                      | 1   | 16  |                                                                                                                                                |

| (1) | (2)                                                     | (3)                                            | (4)                                             | (5) | (6) | (7)                                                                                                                                                  |
|-----|---------------------------------------------------------|------------------------------------------------|-------------------------------------------------|-----|-----|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|     | Nhà hát<br>tuồng<br>Trung<br>ương<br>(Phòng<br>Tư liệu) | 171.                                           | <i>Diễn võ đình</i>                             | 1   | 34  | Phòng Tư liệu                                                                                                                                        |
|     |                                                         | 172.                                           | <i>Giang Tả cầu hôn</i>                         | 1   | 34  |                                                                                                                                                      |
|     |                                                         | 173.                                           | <i>Hoa Dung tiểu lộ</i>                         | 1   | 36  |                                                                                                                                                      |
|     |                                                         | 174.                                           | <i>Hỏa hầu tình</i>                             | 3   | 160 |                                                                                                                                                      |
|     |                                                         | 175.                                           | <i>Hoàn long giải hổ</i>                        | 3   | 138 |                                                                                                                                                      |
|     |                                                         | 176.                                           | <i>Hổ thạch hổ</i>                              | 3   | 140 |                                                                                                                                                      |
|     |                                                         | 177.                                           | <i>Kim Long Xích Phụng</i>                      | 3   | 138 |                                                                                                                                                      |
|     |                                                         | 178.                                           | <i>Lạc Phụng pha sơn Bàng<br/>Thống quy vị</i>  | 1   | 21  |                                                                                                                                                      |
|     |                                                         | 179.                                           | <i>Lý Thiên Long</i>                            | 3   | 179 |                                                                                                                                                      |
|     |                                                         | 180.                                           | <i>Nghĩa thích Nghiêm Nhan</i>                  | 1   | 21  |                                                                                                                                                      |
|     |                                                         | 181.                                           | <i>Ngự Văn Quân</i>                             | 2   | 132 |                                                                                                                                                      |
|     |                                                         | 182.                                           | <i>Nhị khí Chu Du</i>                           | 1   | 20  |                                                                                                                                                      |
|     |                                                         | 183.                                           | <i>Ô thuốc</i>                                  | 3   | 98  |                                                                                                                                                      |
|     |                                                         | 184.                                           | <i>Sơn hậu</i>                                  | 3   | 190 |                                                                                                                                                      |
|     |                                                         | 185.                                           | <i>Sơn Hồ Ngạc</i>                              | 3   | 106 |                                                                                                                                                      |
|     |                                                         | 186.                                           | <i>Thập điều diễn truyện</i>                    | 3   | 104 |                                                                                                                                                      |
|     |                                                         | 187.                                           | <i>Tiết Đình San báỉ thượng<br/>hàn giang</i>   | 1   | 46  |                                                                                                                                                      |
|     |                                                         | 188.                                           | <i>Võ Thành Lân sự tích</i>                     | 3   | 102 |                                                                                                                                                      |
|     |                                                         | 189.                                           | <i>Vạn bửu trình tường</i>                      | 3   | x   | Theo Vũ Ngọc Liễn<br>(chủ biên), <i>Thư mục tư<br/>liệu về Đào Tấn</i> , Sdd,<br>tr. 65.                                                             |
|     | Nhà hát<br>tuồng Đào<br>Tấn (Bình<br>Định)              | 190.                                           | <i>Ngũ hổ bình Liêu diễn ca<br/>(hồi thứ 2)</i> | 1   | x   | Bảo tàng Tuồng. Chúng<br>tôi trực tiếp khảo sát                                                                                                      |
|     |                                                         | 191.                                           | <i>Ngũ hổ bình Tây (hồi thứ 2)</i>              | 1   | x   | vào tháng 4 năm 2010,<br>ngoài 2 hồi tuồng<br>(không còn nguyên vẹn)<br>còn có truyện thơ Nôm<br><i>Lục Vân Tiên, Lâm sanh<br/>Xuân nương</i> v.v... |
|     | Cục Lưu<br>trữ Trung<br>ương II                         | 192.                                           | <i>Vạn bửu trình tường</i>                      | 3   | x   | Chúng tôi trực tiếp khảo<br>sát vào năm 2009.                                                                                                        |
|     |                                                         | 193.                                           | <i>Hộ sanh đàn diễn truyện</i>                  |     | x   | Chuyển dẫn theo Vũ                                                                                                                                   |
|     |                                                         | 194.                                           | <i>Trầm Hương Các đệ nhị</i> <sup>(41)</sup>    | 1   | 13  | Ngọc Liễn (sưu tầm),                                                                                                                                 |
|     | Tổng hợp<br>tỉnh Bình<br>Định                           | 195.                                           | <i>Hoàng Cồn đệ tam</i> <sup>(42)</sup>         | 1   | 18  | <i>Đào Tấn và tuồng hát<br/>bội</i> , Nxb Sân khấu, Hà<br>Nội, 2005                                                                                  |
|     |                                                         | 196.                                           | <i>Hán Sở tranh hùng</i>                        | x   | 38  | Tủ sách Hán Nôm, Văn<br>Miếu Hà Nội.                                                                                                                 |
|     | Văn Miếu<br>Hà Nội                                      | 197.                                           | <i>Sơn hậu</i>                                  | x   | 28  |                                                                                                                                                      |
|     |                                                         | 198.                                           | <i>Thiên tống kỳ duyên</i>                      | 2   | 41  | Theo Nguyễn Tô Lan,<br>“Về một vài bản tuồng<br>mới sưu tập tại thành<br>phố Huế”, tạp chí <i>Hán<br/>Nôm</i> , số 5, 2005, tr.<br>69-73.            |
|     | Tư gia                                                  | Nhà<br>nghiên<br>cứu Phan<br>Thuận An<br>(Huế) |                                                 |     |     |                                                                                                                                                      |

| (1) | (2)                                               | (3)  | (4)                                                        | (5) | (6) | (7)                                                                                                              |
|-----|---------------------------------------------------|------|------------------------------------------------------------|-----|-----|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|     | GS Nguyễn Văn Sâm (Hoa Kỳ)                        | 199. | <i>Vạn bửu trình tường</i>                                 | 1   | 126 | Tài liệu do GS cung cấp.                                                                                         |
|     |                                                   | 200. | <i>Tam quốc chí</i> <sup>(43)</sup>                        | 31  |     | Sưu tầm cá nhân                                                                                                  |
|     |                                                   | 201. | <i>Tây du ký</i> <sup>(44)</sup>                           | 9   |     | Sưu tầm cá nhân                                                                                                  |
|     |                                                   | 202. | <i>Đường Lý Đán diễn ca</i> <sup>(45)</sup>                | 1   | 30  |                                                                                                                  |
|     |                                                   | 203. | <i>Kim Long Xích Phụng</i>                                 | 3   |     |                                                                                                                  |
|     |                                                   | 204. | <i>Lôi Phong Tháp kỳ truyện (hệ bản A)</i> <sup>(46)</sup> | 5   |     | Sưu tầm cá nhân                                                                                                  |
|     |                                                   | 205. | <i>Lôi Phong Tháp kỳ truyện (hệ bản B)</i> <sup>(47)</sup> | 4   |     |                                                                                                                  |
|     |                                                   | 206. | <i>Trương Đồ Nhục</i>                                      | 1   |     |                                                                                                                  |
|     |                                                   | 207. | <i>Văn Doan diễn hý đệ nhị bản</i>                         | 1   |     | Nhận được từ ông Tường, huyện Cai Lậy, tỉnh Tiền Giang tháng 5/2008.                                             |
|     | Gia đình ông Quách Tấn (Nha Trang) <sup>(*)</sup> | 208. | <i>Lý Phụng Đình</i>                                       | 1   | 19  | Tổng hợp theo <i>Đào Tấn và hát bội Bình Định</i> , Quách Tấn, Quách Giao, Nxb Văn hóa Dân tộc, H, 2007, 532 tr. |
|     |                                                   | 209. | <i>Quần phương tập khánh diễn truyện</i>                   | 1   | 25  |                                                                                                                  |
|     | Gia đình ông Bửu Thù (Bình Định) <sup>(**)</sup>  | 210. | <i>Ngũ hổ bình Liêu</i>                                    | 3   | 246 | Chuyển dẫn theo <i>Đào Tấn và hát bội Bình Định</i> , Sdd.                                                       |
|     |                                                   | 211. | <i>Hoàng thúc nhập nhoái (nhuế)</i>                        | 3   | 45  |                                                                                                                  |

\* Gia đình ông Quách hiện còn lưu trữ một số bản tuồng đã được phiên sang Quốc ngữ như: *Liệu đổ* (1 hồi), *Tân Dã phân binh* (1 hồi), *Trầm Hương Các* (1 hồi), *Cổ thành hội* (1 hồi), *Hộ sanh đàn* (1 hồi), *Vạn bửu trình tường* (hồi 39, 41, 42), *Cổ miếu văn ca* (1 hồi), *Diễn võ đình* (1 hồi), *Lý Phụng Đình* (1 hồi), *Tiết Cường phá Thiết Ngưu Phần* (1 lớp), *Phục Hoa Dung đạo* (1 hồi), *Sách Kinh Châu* (1 hồi), *Gián thập điều* (3 hồi), *Nhị độ mai* (7 hồi), *Sanh tài tá quốc* (1 hồi), *Kỷ Thu Văn thọ nạn* (1 hồi), *Tống Thái Tổ trăm Trịch Ân* (1 hồi). Một số bản là bản chép tay của bà Đào Chi Tiên (con gái Đào Tấn).

\*\* Gia đình ông Bửu Thù giữ được một số bản Quốc ngữ: *Ngọc kính dâng* (2 hồi), *Đào Phi Phụng* (3 hồi), *Tái sanh kỳ ngộ* (4 hồi), *Bích hà giáng tuyết* (1 hồi), *Thọ lão ông* (3 hồi).

Trong bảng thống kê này, tiêu chí thống kê là văn bản kịch bản tuồng hiện tồn tại các nơi lưu trữ. Trên thực tế, một kịch bản tuồng truyền thống có nhiều truyền bản, các truyền bản được lưu trữ tại các nơi khác nhau. Nhiều trường hợp, một kịch bản tuồng bị tách thành nhiều hồi, các hồi lại cũng được phân tán lưu trữ ở nhiều nơi. Có khi, tuồng chừng cùng là một kịch bản, dùng cùng một chất liệu nội dung để sáng tác nhưng lại là hai hệ văn bản khác hẳn nhau. Đây là trường hợp của hai tuyến kịch bản sử dụng chất liệu của *Tam quốc chí*. Một tuyến là các trích đoạn riêng biệt, hoàn chỉnh một tích truyện như *Giang Tả cầu hôn*, *Tiết giang*, *Hoa Dung tiểu lộ* v.v..., những trích đoạn này tồn tại như một vở độc lập, thường được diễn trong một đêm, chúng được nhóm lại với nhau vì cùng khai thác các tích truyện của *Tam quốc chí*. Tuyến thứ hai là pho tuồng trường thiên có tên là *Tam quốc chí* gồm hơn 114 hồi liên tiếp bám sát theo nội dung của *Tam quốc chí*, <sup>(48)</sup> các hồi liên hệ chặt chẽ với nhau về nhiều mặt, thường dùng để đọc như một tác phẩm văn học hơn là dùng để diễn. Do thực trạng lưu trữ phức tạp và công việc đọc duyệt các văn bản này không phải chỉ

trong một sớm một chiều nên ở đây chúng tôi lấy tiêu chí thống kê là *văn bản kịch bản tuồng truyền thống* chứ không phải là kịch bản tuồng thực tế. Như vậy, số kịch bản tuồng thực tế sẽ ít hơn nhiều so với số văn bản kịch bản tuồng truyền thống (một kịch bản tuồng có thể có nhiều truyền bản được lưu trữ ở nhiều nơi, hoặc chỉ có một văn bản nhưng được chia thành nhiều phần, lưu trữ ở những nơi khác nhau...).

Trong bảng thống kê này, chúng tôi thu thập cả những kịch bản tuồng truyền thống mang tính “lưỡng loại”. Tức là cùng một kịch bản có thể được dùng làm cơ sở để biểu diễn tuồng và chèo. Có thể kể đến những vở như *Trương Viên tiết nghĩa diễn ca*, *Lưu Bình-Dương Lễ diễn ca*...

Cũng qua bảng thống kê này, chúng ta có thông tin về 211 kịch bản tuồng ở 19 cơ sở lưu trữ (trong nước và ngoài nước, công cộng hay tư nhân). Trong số này có nhiều kịch bản cùng thuộc về một vở như *Đình Lưu Tú diễn ca* được lưu trữ tại Thư viện Viện Nghiên cứu Hán Nôm, Thư viện Bảo tàng Guimet (Paris), hai bản này một bản in ở Trung Quốc, một bản được chép tay lại, sai khác không nhiều; hoặc như vở *Quần phương tập khánh (đệ nhất hồi)* hiện còn 3 văn bản ở ba nơi là Nhà hát Nghệ thuật Cung đình Huế, Viện Sân khấu (Trường Đại học Sân khấu-Điện ảnh), tư gia ông Quách Tấn, trong đó đáng chú ý là, theo chỉ dẫn của ông Quách Tấn trong *Đào Tấn và hát bội Bình Định* thì rất có thể bản ông đang giữ là bản gốc..<sup>(49)</sup> Nhìn vào đầu mục kịch bản tuồng hiện còn, chúng ta thấy so với 52 vở tuồng được lưu giữ vào thời Nguyễn thì hiện tại còn giữ được 25 vở, ngoài ra những vở khác cũng đã được sưu tầm và nhân bản thêm, để có được con số ban đầu theo thống kê trên là 211. Việc nghiên cứu văn bản học của những văn bản này cần nhiều thời gian và công sức, nhất là trong tình trạng văn bản phân tán tại nhiều nơi, khó có thể trong một lúc mà bao quát hết được.

Trên cơ sở bảo tồn nhà nước và bảo tồn tư nhân, kịch bản tuồng đã có thể được lưu truyền đến ngày nay, cho dù số phận của kịch bản tuồng truyền thống cũng như số phận của thư tịch Hán Nôm nói chung gặp khá nhiều bước truân chuyên. Như một quy luật, thư tịch qua các đời không ngừng nảy sinh cái mới và những cái cũ cũng dần dần tàn khuyết hoặc mất mát hẳn đi. Cách đây mấy trăm năm, Phan Huy Chú cũng đã từng than cho số phận thư tịch Hán Nôm nước nhà: “Than ôi! Sách vở các triều từng tản mất, sách mất đi đã khó sưu tầm; sách còn lại, lại nhiều sai lầm, dằng dẳng ngàn năm, biết theo vào đâu mà khảo đính?”.<sup>(50)</sup> Kịch bản tuồng, một bộ phận của thư tịch Hán Nôm hẳn cũng không nằm ngoài quy luật đó. Năm 1923, Đạm Phương nữ sử trong bài viết “Lược khảo về tuồng hát An Nam” nêu rõ thực trạng: “... không những đã ít người biết xem tuồng, mà tuồng cũng hao mòn không thành thiên thập cho người ta xem.” Đến như “Bộ tuồng *Vạn bửu trình tường* là một bộ tuồng có giá trị đặc sắc hơn hết trong các thứ tuồng, hỏi đến làng văn thơ Nôm không người nào là không biết cái tên vẻ vang ấy, nhà nào tán thân sang trọng lại không trân tàng một vài chục quyển, đến bây giờ khó lòng mà kiếm được cho ra

năm ba quyển, hướng hồ toàn bích, ấy thế mới nên tiếc cho chưa!”. Thời phong kiến, thời mà tuồng còn thịnh hành như là món ăn tinh thần số một của toàn dân mà số phận còn như vậy, trải qua hai cuộc kháng chiến trường kỳ, khi mà vấn đề giải phóng đất nước, độc lập dân tộc được đặt lên trên hết, lại thêm nhiều chính sách về văn hóa do hạn chế của lịch sử đã không tạo điều kiện cho sự tồn tại và truyền thừa của kịch bản tuồng, kịch bản tuồng bị vứt xó mặc cho mục nát, bị thiêu hủy, “có người đã đem cả bộ kịch bản tuồng bán cân cho người ta dùng làm giấy cuộn thuốc lá. Đau xót biết bao.”<sup>(51)</sup> Mặc dù vậy, sự hiện tồn của kịch bản tuồng truyền thống ngày nay ngoài số đã bị hủy hoại không thể tìm lại được, phần còn lại bằng nhiều con đường đã có mặt trong các trung tâm lưu trữ trong và ngoài nước, hoặc tư gia đã chứng minh rằng những cố gắng của con người qua các đời đã không uổng phí. Nối tiếp tiền nhân, chúng tôi mong muốn có thể đưa ra một cái nhìn chân thực về tình trạng văn bản tuồng truyền thống hiện nay. Mặc dù đã có nhiều cố gắng, nhưng chúng tôi chỉ có thể tiếp cận được một số thư viện chính, và một số tư gia. Tuy vậy, như đã nói ở phần trên, chúng tôi từ trong những thông tin ít ỏi có được, mong muốn dựng lên một cách cơ bản diện mạo của những kịch bản tuồng hiện còn<sup>(52)</sup> ngõ hầu giúp ích gì đó cho văn chương tuồng hát nước nhà.

## N T L

### CHÚ THÍCH

- (1) Dẫn theo Đạm Phương nữ sử, “Lược khảo về tuồng hát An Nam”, tạp chí *Nam phong*, số 76, 1923, tr. 303-307.
- (2) Theo Đoàn Nồng, *Sự tích và nghệ thuật hát bội*, Mai Lĩnh xuất bản, Hà Nội, 1943, tr. 29: “Diễn Khánh Vương, con đức Gia Long có soạn đã hai phần ba bộ tuồng *Vạn bửu trình tường* và *Lý Phụng Đình*”.
- (3) Theo Tôn Thất Bình, *Tuồng Huế*, Nxb Trẻ, TP HCM, 2006, 257 trang, tr. 137-139.
- (4) Biên soạn dựa theo kịch bản vở *Le Cid* của Corneille (Pháp). Xem: Triệu Xuân sưu tầm, biên soạn, giới thiệu, *Ứng Bình, cuộc đời và tác phẩm*, Nxb Văn học, 2008, tr. 665-729.
- (5) Được giới thiệu trong Hoàng Châu Ký, *Tuồng truyền thống*, Nxb Văn học, Hà Nội, 1978, 390 trang.
- (6) Lê Ngọc Cầu (biên khảo), *Tuồng hài*, Nxb Văn hóa, Hà Nội, 1980, 307 trang.
- (7) *Định Lưu Tú diễn ca*, Đỗ Nhật Tân (phiên âm và chú giải), Tủ sách Cổ văn - Ủy ban dịch thuật Phủ Quốc vụ khanh đặc trách văn hóa xuất bản, Sài Gòn, 1971, 276 trang và 120 trang phụ lục nguyên bản chữ Nôm của bản in năm 1894 tại Bảo Hoa Các, Phật Trấn, Trung Hoa.
- (8) *Trần trá hôn diễn ca*, Phan Vọng Húc (phiên âm và chú giải), Ủy ban dịch thuật Phủ Quốc vụ khanh đặc trách văn hóa xuất bản, Sài Gòn, 1971, 186 trang, 82 trang phụ lục nguyên bản chữ Nôm, một bản khắc năm Quang Tự Mậu Thân (1908), Phụng du lý Minh Chương hiệu đính chính, Việt Đông Phật Trấn Anh Văn Đường tàng bản.
- (9) *Sơn hậu diễn truyện*, Hoàng Văn Hòe (phiên âm và chú giải), Ủy ban dịch thuật Phủ Quốc vụ khanh đặc trách văn hóa xuất bản, Sài Gòn, 1971, 223 trang và CXXXII trang phụ lục nguyên bản chữ Nôm bản viết tay của Trần Hữu Hiền năm Khải Định thứ 2 (1917).
- (10) Đỗ Nhật Tân (phiên âm và chú giải), *Tuồng hát bội, Hàm hòa diễn truyện*, Tủ sách Cổ văn Ủy ban dịch thuật Phủ Quốc vụ khanh đặc trách văn hóa xuất bản, 1971.

- (11) Huỳnh Mẫn Đạt, *Tổng Kim thạch kỳ duyên*, Chủ trương xuất bản một món gia bảo: Ông Ngô Ngọc Đồng; Chuyên phiên dịch Quốc âm ra Quốc ngữ: Ông Minh Tài Đặng Văn Ký, Nxb Công Quỳnh, 254 đường Công Quỳnh, Sài Gòn, 1970.
- (12) Còn như một số bản phiên âm như tổng *Kim Vân Kiều*, *Ngũ hổ bình Tây*... vì không in kèm nguyên bản Hán Nôm nên chúng tôi không kể vào đây.
- (13) Nguyễn Q. Thắng (phiên âm và khảo đính), *Bùi Hữu Nghĩa và Kim thạch kỳ duyên*, Nxb Văn học, Hà Nội, 1993, 491 trang (kể cả phụ lục nguyên bản chữ Hán).
- (14) Ở bài viết này chúng tôi không đề cập đến những xuất bản phẩm về tuồng là văn bản hóa lời đọc của nghệ nhân mà không căn cứ vào kịch bản Hán Nôm như một loạt các bản tuồng được giới thiệu trong những năm 80, 90 của thế kỷ 20 và các bộ tổng tập văn học như *Tổng tập văn học dân gian Việt Nam*, *Tổng tập văn học dân gian người Việt*...
- (15) Số lượng các vở tuồng còn khá nhiều, ngoài ra, một vở tuồng còn có nhiều truyền bản khác nhau, có truyền bản chỉ là bản sao chép có sửa chữa, có truyền bản là dị bản rất đáng giá, phản ánh tính chất riêng của tuồng từng vùng, miền, địa phương.
- (16) Từ khi lập nước năm 1802 đến lúc cáo chung năm 1945 nhà Nguyễn đã xây dựng được 5 nhóm thư viện chính là Thư viện Quốc Sử Quán, Lầu Tàng thư, Thư viện Đông Các (bao gồm Thư viện Tụ Khuê), Tân thư viện (sau là Thư viện Bảo Đại), Viện Cổ học. Xem thêm: Nguyễn Tô Lan, “Lược khảo về thư viện công Việt Nam thời phong kiến”, tạp chí *Nghiên cứu lịch sử*, số 9 (401); số 10 (402), 2009.
- (17) Trong số 46 bản tuồng hiện lưu trữ tại British Museum, chúng tôi khảo sát thấy có 7 bản có ghi là Lê Quý phụng tả 黎贵奉寫 (Lê Quý vâng lệnh chép): *Lưu Bình-Dương Lễ ca truyện*, *Ngũ hổ bình Liêu truyện*, *Ngự Văn Quân truyện*, *Phong lưu ca truyện*, *Tây du Đường Tăng cầu kinh ca truyện*, *Trương Viên tiết nghĩa ca truyện* và *Võ Nguyên Long ca truyện*. (Theo Hồ Hữu Tường trong “Hát bội”, nguyệt san *Phương Đông*, số 4, 1972, tr. 309-310 thì các bản này đều do Lê Quý chép lại theo lệnh của vua Tự Đức. Theo khảo sát của chúng tôi chỉ có dấu hiệu cho thấy có 7 vở trong số 46 vở đó là do Lê Quý vâng lệnh chép lại mà thôi). Bài được chia thành nhiều kỳ, đăng rải rác trong năm này.
- (18) Lầu Tàng thư nay chỉ còn là một dãy nhà hiện đang xuống cấp bên hồ Học Hải, một số cơ quan đã chấm dứt hoạt động cùng với thể chế sinh ra nó vào mùa thu năm 1945 như trường hợp của Nội Các, Quốc Tử Giám... có chăng còn lại chỉ là một số công trình kiến trúc vốn là cơ quan lưu trữ nay đã được thay đổi mục đích sử dụng như Tân thư viện nay được dùng làm Bảo tàng Mỹ thuật Cung đình Huế...
- (19) Qua khảo sát văn bản chúng tôi thấy rằng bản A. 2601/11 là bản chép lại trung thành bản A. 2601/10, vì vậy từ đây về sau chỉ xin dẫn ký hiệu bản A.2601/1-10. Trong 10 tập này, chỉ có bản A. 2601/10 là có biên chép về kịch bản tuồng.
- (20) Theo *Tân thư viện thủ sách*, ký hiệu A.1024, tr. 228b, Thư viện Viện Nghiên cứu Hán Nôm.
- (21) Xem thêm, Nguyễn Tô Lan, “Về kịch bản tuồng tại Viện Cổ học (Huế) năm 1925”, tạp chí *Nghệ thuật sân khấu điện ảnh*, số 13, 2008, tr. 20-25. Bản thư mục thống kê tên 53 đầu sách, tuy vậy, theo chúng tôi có khả năng *Vạn bửu trình tường truyện ký* là bản ghi lại cốt truyện của vở *Vạn bửu trình tường diễn truyện* nên không tính vào số lượng kịch bản. Khi có điều kiện, chúng tôi xin bàn thêm về vấn đề này.
- (22) Phạm Văn Khoái, “Hai công văn thiết lập Viện Cổ học buổi sơ kỳ”, tạp chí *Hán Nôm*, số 2 (99), 2010, tr. 3-12.
- (23) Trần Kinh Hòa, “Thuận Hóa thành nghiên cứu lý hành tạp ký” 顺化城研究旅行杂记, in trong *Văn hóa Đài Loan*, quyển 3, kỳ 5, Đài Loan văn hóa hiệp tiến hội xuất bản năm 1948, tr. 13-17.
- (24) Ngày 24 tháng 8 năm 1923 sách vở, tài liệu vốn lưu trữ trong Tân thư viện được chuyển sang tòa nhà phía trước bên trái Di Luân Đường (thuộc khuôn viên Quốc Tử Giám) và đổi tên thành Thư viện Bảo Đại. Thư viện Bảo Đại hoạt động từ năm 1923 đến đầu năm 1947. Năm 1932, vua Bảo Đại chuẩn cho di chuyển thư tịch, tài liệu Hán Nôm trên tàng tại tòa Đông

Các, Thư viện Tự Khuê ra lưu trữ ở Thư viện Bảo Đại. Trong thời gian gần ¼ thế kỷ nhất là từ những năm đầu của thập niên 40, vì nhiều lý do mà những sử sách và tư liệu ở các thư viện khác ở Huế lần lượt được tập trung tại Thư viện Bảo Đại dưới sự quản lý của Viện Văn hóa Trung Kỳ (còn gọi là Viện Văn hóa Trung Việt hay Trung phần) được thành lập vào khoảng đầu thập niên 1940. Ngày 9 tháng 3 năm 1945, tất cả các sổ sách văn thư ở Tòa Khâm sứ Huế và sách vở ở một vài thư viện khác của người Pháp nằm bên bờ nam sông Hương đều được chở bằng xe hạng nặng, đưa qua tập trung tại Thư viện Bảo Đại. Không rõ số thư tịch tại Viện Cổ học được đưa sang Thư viện Bảo Đại chính xác vào thời gian nào. Theo Đào Duy Anh: “Về phương diện tài liệu lịch sử Việt Nam thì ở Huế có Thư viện Bảo Đại có chứa những sách cũ của Nội Các trong Hoàng thành được tập hợp từ thời Minh Mệnh, Thiệu Trị, Tự Đức. Kể tài liệu chính thức về lịch sử nhà Nguyễn thì thư viện ấy có tương đối đầy đủ” (Đào Duy Anh, *Nhớ nghĩ chiều hôm*, Nxb Trẻ, TP HCM, 1989, tr. 66). Về hoạt động của các thư viện triều Nguyễn và các bộ thư mục của nó, xin xem thêm Nguyễn Tô Lan, “Lược khảo về thư viện công Việt Nam thời phong kiến”, tạp chí *Nghiên cứu lịch sử*, số 9 (401); số 10 (402), 2009.

- (25) Ngoài ra, còn có một số sai khác về tên gọi như *Giác khoan diễn truyện* thay vì *Giác oan diễn truyện* (Viện Cổ học), *Hiếu nhân báo nghĩa* thay vì *Nô nhân báo nghĩa* (Viện Cổ học), *Gia kiều diễn truyện* thay cho *Gia ngẫu diễn truyện* (Viện Cổ học) v.v., theo chúng tôi có khả năng cao là do nhầm lẫn khi biên chép hoặc chế bản. Về mặt bản chất, vẫn là một văn bản mà thôi.
- (26) Theo thống kê của chính các soạn giả của *Cổ học viện thư tịch thủ sách*, số quyển trong mục sách “Diễn truyện” này tổng cộng có 82 quyển. Tuy vậy, khi cộng số quyển của 53 đầu sách thì chỉ có 81 quyển mà thôi. Có lẽ soạn giả hoặc đã thống kê chưa chính xác, hoặc đã quan niệm quyển *Di tình* phụ chép trong *Tống Nhạc Phi diễn truyện* là 1 quyển riêng biệt. Riêng trường hợp *Lý Phụng Đình diễn truyện* nguyên tác không ghi số quyển, chúng tôi tạm cho quyển này là 1 quyển vì có số hiệu thư viện riêng.
- (27) Trong đó, theo Trần Kinh Hòa, bdd, tr. 15, bản *Đình Lưu Tú diễn truyện*, *Hoa tiên diễn truyện*, *Tam quốc diễn truyện*, *Thạch Sanh diễn truyện*, *Trung hiếu thần tiên diễn truyện* tại Thư viện Bảo Đại lúc bấy giờ còn có bản diễn ca với tên gọi tương tự (theo nghiên cứu của chúng tôi thì dù diễn ca hay diễn truyện thì những tác phẩm được nói đến ở đây vẫn là bản tuồng); Các bản *Sơn hậu diễn ca*, *Tam quốc diễn ca* tại thời điểm ấy đã được sao chép thêm 1 bản tàng trữ tại Học viện Viễn Đông (EFEO). Các học giả Hán học của Học viện Viễn Đông đã tới nghiên cứu tại Thư viện Bảo Đại và sao chép nhiều thư tịch lưu trữ tại đây.
- (28) Năm 1886, tức là trước khi các bộ thư mục trên ra đời, học giả Trương Vĩnh Ký trong *Hát, lý, hò An Nam* (Bản in thạch bản, Trương Vĩnh Ký (Pétrus), Sài Gòn, 1886. Chuyển dẫn theo Lê Văn Chiêu, *Nghệ thuật sân khấu hát bội*, Nxb Trẻ, TP HCM, 2008, 327 trang) đã liệt kê tên 114 vở tuồng nhưng không ghi rõ xuất xứ văn bản cũng như nơi lưu trữ, vì vậy không thể xác định sự hiện tồn của các văn bản này tại thời điểm đó. Cũng tương tự như vậy, Đạm Phương nữ sử trong “Lược khảo về tuồng hát An Nam”, bdd, đã liệt kê tên 43 vở tuồng.
- (29) Xem chú thích (9).
- (30) Vũ Ngọc Liễn (chủ biên), Bùi Lợi, Mạc Côn, Ngô Quang Hiến, *Thư mục tư liệu về Đào Tấn*, Ủy ban Khoa học và Kỹ thuật Nghệ Bình, Sở Văn hóa và Thông tin Nghệ Bình, Nhà hát tuồng Nghệ Bình xuất bản, 1985.
- (31) Hiện nay, theo thông tin của Trung tâm Lưu trữ Quốc gia I thì ở đây có hơn 600 đầu sách, 1.400 tập, có nhiều sách quý như sách ngự chế v.v... chia theo kích thước thành 3 số ký hiệu là HL; HN; HN. (Cục Lưu trữ Nhà nước và Trung tâm Lưu trữ Quốc gia I, *Tuyển tập những bài công bố, giới thiệu tài liệu lưu trữ của Trung tâm Lưu trữ Quốc gia I*, Hà Nội, 2000). Số tài liệu chuyển ra từ Trung tâm Lưu trữ II này hiện đang trong quá trình đăng ký số hiệu để phục vụ đọc giả. Khi được tiếp cận kho tư liệu này, chúng tôi xin bổ sung sau.
- (32) Theo Nguyễn Lộc, *Từ điển nghệ thuật hát bội*, Nxb Khoa học xã hội, 1998, tr. 170. Đoàn hát bội Đồng Hỷ Ban được thành lập vào khoảng năm 1947, 1948. Đồng Hỷ Ban hoạt động khoảng 12 năm tại rạp Đồng Xuân Lâu. Ông Hoàng Ngọc Cơ là con nuôi bà Tuấn vũ Đặng

Ngọc Oánh, người đứng ra tổ chức rạp hát này. Đây được coi là một trong những rạp hát có hoạt động sôi nổi và lâu dài nhất trong các rạp ở Huế.

- (33) Xin xem bảng thống kê văn bản kịch bản tuồng cổ hiện tồn.
- (34) Đàm Phương nữ sử, “Lược khảo về tuồng hát An Nam”, bđd, tr. 307.
- (35) Vì điều kiện có hạn, chúng tôi chỉ có thể khảo sát trực tiếp những văn bản tại: Thư viện Viện Nghiên cứu Hán Nôm, Phòng Tư liệu Nhà hát tuồng Trung ương, Văn Miếu Hà Nội, Nhà hát Cung đình Huế, tư gia nhà nghiên cứu Phan Thuận An, thông tin về một số nơi lưu trữ như các thư viện ở nước ngoài, tư gia ông Quách Tấn, ông Bửu Thù và một số văn bản được GS Nguyễn Văn Sâm gửi tặng... được chúng tôi dẫn theo tài liệu nghiên cứu của các học giả, những trường hợp này chúng tôi có ghi chú rõ ràng. Khi có cơ hội khảo sát trực tiếp chúng tôi xin được bổ sung sau. Một số thông tin về các bản tuồng này đã được tổng hợp và giới thiệu qua các công bố của chúng tôi mà gần đây nhất là bài viết “Phục dựng và bảo tồn tuồng cổ qua hướng khai thác các văn bản tuồng Hán Nôm”, công bố tại Tiểu ban Văn học và Nghệ thuật Việt Nam, Hội nghị quốc tế về Việt Nam học tháng 12 năm 2008, <http://tainguyenso.vnu.edu.vn/jspui/handle/123456789/6411>
- (36) Hiện chưa tìm thấy bản này trong kho sách sưu tầm của Viện Nghiên cứu Hán Nôm.
- (37) Nhân đây, xin chân thành cảm tạ Giáo sư.
- (38) Hồi này nằm trong văn bản *Trùng tương tân lục*, ký hiệu của Thư viện Viện Nghiên cứu Hán Nôm là AB.492. Trong sách này, sau *Trùng tương tân lục* có phụ chép thêm một số hồi của kịch bản tuồng *Tam quốc chí*. Từ trang 21 đến trang 33 có chép nội dung của hồi *Đương Dương Trường Bản* nhưng không có tiêu đề, chúng tôi tạm đặt như trên.
- (39) Hồi này nằm trong văn bản *Trùng tương tân lục*, sdd, từ trang 49 đến trang 70. Bao gồm hai phần *Quận chúa quy Ngô* và nội dung của tích truyện *Ngũ quan trăm tướng* (tích Quan Công qua năm ải chém sáu tướng) nhưng không phân biệt rõ từng phần, lại không có tiêu đề cho phần này, vì vậy chúng tôi thống kê chung vào hồi *Quận chúa quy Ngô*.
- (40) Do quy định về khai thác tài liệu Hán Nôm của Viện Sân khấu và Điện ảnh nên chúng tôi mới trực tiếp khảo sát kỹ lưỡng 3 vở tuồng là *Lưỡng quốc trá hôn*, *Quần phương tập khánh*, *Vạn bửu trình tường*. Những vở còn lại, vì chưa có điều kiện làm việc cụ thể với từng văn bản, tạm thời chúng tôi căn cứ trên sổ đăng ký tài liệu đặc biệt của Viện.
- (41) Niên đại văn bản: Bảo Đại nhị niên (1927).
- (42) Còn có tên *Hoàng Phi Hồ quá Giới Bài quan*, cùng niên đại Bảo Đại nhị niên (1927).
- (43) GS Nguyễn Văn Sâm đã thu thập được 33 hồi (18, 28, 31, 32, 33, 37, 38, 40, 43, 44, 46, 51, 52, 54, 58, 60, 62, 64, 66, 68, 69, 70, 75, 78, 84, 86, 88, 89, 94, 105, 108, 110, 114) của tuồng trường thiên *Tam quốc chí* trong đó có hồi 70 và 110 là do chúng tôi cung cấp cho GS (đã thống kê ở cơ sở lưu trữ khác là Thư viện Leiden và Trung tâm Bảo tồn Di tích Cố đô Huế) vì vậy trong bảng thống kê chúng tôi chỉ ghi nhận 31 hồi là do GS sưu tập. GS Nguyễn Văn Sâm đã bỏ công phiên âm hết các hồi này, chia thành 4 quyển, chúng tôi cũng có vinh dự được GS gửi tặng một bộ này. Hy vọng trong tương lai gần sẽ có các bậc Mạnh Thường Quân yêu thích tuồng cổ nước nhà tạo điều kiện cho bản phiên âm nói trên ra mắt độc giả, để cho người hậu thế hay biết cái tinh túy của người xưa.
- (44) GS Nguyễn Văn Sâm đã thu thập được 9 hồi vở tuồng trường thiên *Tây du ký* là 3, 6, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16. GS cũng đã phiên âm toàn bộ và lưu hành trong một số bè bạn quan tâm.
- (45) Còn gọi là *Phụng Kiều-Lý Đán*, GS Nguyễn Văn Sâm sao lại từ tư liệu của GS Nguyễn Khắc Kham, Hoa Kỳ.
- (46) Gồm các hồi 1, 2, 3, 5, 6.
- (47) Gồm các hồi 4, 5, 7, 11. Theo GS Nguyễn Văn Sâm, có khả năng vở tuồng này chỉ dừng lại ở 12 hồi. Cần nói thêm, thư viện tư gia của GS Nguyễn Văn Sâm hiện còn một số vở tuồng chưa thống kê, GS đã hứa bỏ thời gian giúp chúng tôi làm việc này. Khi có được kết quả chúng tôi xin bổ sung sau.

- (48) Hiện tại, văn bản sưu tầm được dừng lại ở hồi 114, tuy vậy theo chúng tôi, vở tuồng trường thiên này có khả năng còn kéo dài hơn nữa do hồi 114 mới dừng lại ở trường đoạn: “Tào Mai khu xa, tử nam khuyết; Khương Duy khí lương, thắng Ngụy binh”.
- (49) Quách Tấn-Quách Giao, *Đào Tấn và hát bội Bình Định*, sdd, tr. 366.
- (50) Bài tựa thiên Văn tịch chí của Phan Huy Chú trong *Lịch triều hiến chương loại chí*, q. 42, bản dịch của Trần Văn Giáp, *Tìm hiểu kho sách Hán Nôm - nguồn tư liệu văn học, sử học Việt Nam*, tập 1, Thư viện Quốc gia xuất bản, Hà Nội, 1970, 405 trang, tr. 43.
- (51) *Lịch sử sân khấu Việt Nam*, sdd, tập 1, tr. 32.
- (52) Ngoài những văn bản đã được chúng tôi đưa vào bảng thống kê, còn một số văn bản Hán Nôm tuồng được in làm phụ lục sau một số sách phiên âm, chú giải đã được xuất bản như trường hợp của các tuồng *Sơn hậu*, *Hàm hòa diễn truyện*, *Kim thạch kỳ duyên*, *Trần trá hôn diễn ca*... nhưng vì chưa trực tiếp khai thác được văn bản gốc nên chúng tôi tạm thời chưa thống kê vào đây. Chúng tôi sẽ bổ sung khi có điều kiện.

## TÓM TẮT

Tuồng là bộ môn nghệ thuật sân khấu có quá trình phát triển dài lâu và là món ăn tinh thần không thể thiếu của người Việt trong nhiều thế kỷ. Dưới thời phong kiến, nhờ sự tham gia sáng tác của nhiều thế hệ Nho sĩ nên kịch bản tuồng truyền thống có số lượng vô cùng lớn với nội dung phong phú, phản ánh nhiều vấn đề văn hóa-xã hội, trở thành một bộ phận quan trọng trong di sản văn hóa nước nhà nói chung và lịch sử tuồng Việt Nam nói riêng. Trải qua bao thăng trầm của lịch sử, số phận của kịch bản tuồng truyền thống cũng như số phận của thư tịch Hán Nôm nói chung gặp nhiều bước truân chuyên và bị mai một, thất tán khá nhiều. Dựa vào nhiều nguồn tư liệu khác nhau, tác giả bài viết bước đầu thống kê được 211 kịch bản tuồng truyền thống hiện đang được lưu giữ ở 19 cơ sở lưu trữ (trong nước và nước ngoài, công cộng hay tư nhân), từ đó tái hiện được phần nào diện mạo của một bộ môn nghệ thuật đặc sắc từng vang bóng một thời.

## ABSTRACT

### TRADITIONAL VIETNAM ASPECT OF VIETNAMESE “TUỒNG” SCENARIOS

“Tuồng” (Vietnamese classical drama) has had a long process of development and has also been the indispensable spiritual food of Vietnamese people for centuries. Under feudalism, thanks to the creation of generations of Confucian scholars, there were a number of considerable traditional “Tuồng” scenarios with various contents which reflected many cultural and social issues, and became an important part of the national cultural heritage in general and the Vietnamese history of “Tuồng” in particular. Through the vicissitudes of history, traditional “Tuồng” scenarios as well as Sino-Nôm bibliographies met with the same fate and so many of them were lost in oblivion. Based on many different sources, the author initially enumerated 211 “Tuồng” scenarios kept in 19 archive storage facilities (at home and abroad, public or private), which partly restored the aspect of a special genre of the resounding classical drama in the past.